

SMÄRRE MEDDELANDEN.

En slipanordning från 1700-talets slut.

I Kungl. Vitterhets, Historie och Antikvitets Akademiens antikvariskt-topografiska arkiv finnes bl. a. förvarat ett originalmanuskript in quarto av den under 1700-talets senare hälft verksamme antecknaren av fornminnen Hilfeling. Manuskriptet, som omfattar några 10-tal sidor, utgör en dagbok från en resa genom Västergötland, Halland och Skåne, som Hilfeling företog år 1798. Till största delen äro dagboksanteckningarna personliga upplevelser och intryck från de gårdar och gästgivaregårdar, vilka författaren under sin resa besökt, här och där med inströdda notiser om fornlämningar av märkligare art. På ett ställe i dagboken meddelar Hilfeling dessutom en uppgift av mera allmänt kulturhistoriskt innehåll, vilken skulle kunna anses värd att notera i denna tidskrift. Vid beskrivningen av sin färd från Hunnaryd till Skene gästgivaregård i Örby socken, Älvsborgs län, meddelar Hilfeling, att han iakttagit *ett portativt slipverk*, som han ansåg så pass egendomligt att han gjorde sig mödan göra en särskild teckning därav. Å sid. 7 i sina dagboksanteckningar skriver han följande: »Jag kunde ej underlåta afteckna ett portativt Slipwärk som här brukades at bära med sig i ängarne til Ljornes hwässande, hwilket för sin enfald och nytta (:i det en person utan at behöfva Hjelp: sjelf trampade och slipade wäl och hurtigt när han behöfde:) af detta utseende.» Därunder följer teckningen, som här återges i fig. I.

Bilden visar en slipsten, monterad på en bår, och försedd med en trampanordning på ena sidan av det slag, som av allmogen inom olika delar av vårt land ännu ofta användes vid de vid en vägg (av ett uthus

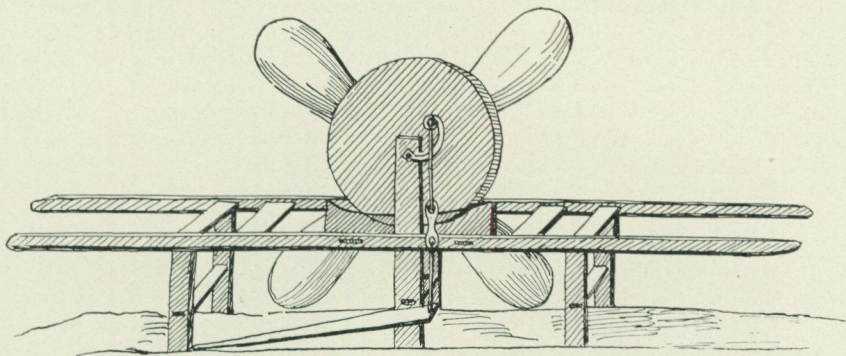

Fig. 1. Portativ slipsten, iakttagen av Hilfeling på vägen mellan Hunnaryd och Skene gästgivaregård i Örby, Älvsborgs län.

e. d.) uppmonterade slipstenarna, även de avsedda att kunna skötas av en enda person. De å bilden bakom slipstenen synliga propellerliknande utsprången utgöras säkerligen av tunga plankstycken av trä, i detta speciella fall tydligen särskilt utformade, vilkas uppgift varit att ge stadga åt stens rörelser under slipningen och vilka samtidigt genom sin tyngd verka pådrivande när stenen en gång satts i rörelse. I våra dagar ser man ofta stora, tunga vagnshjul o. d. fästade på samma sätt vid vevaxeln ena ända.

Anordningen med slipstenen på en bår är onekligen ganska originell, så enkel den är, och säkerligen effektiv nog för det avsedda ändamålet. Huruvida slipverk av denna typ skall anses som ett utslag av en mera uppfinningsrik ägares försök till tidsbesparing eller är att betrakta som ett i ovannämnda trakt av Sverige mer eller mindre allmänt redskap, kan meddelaren ej avgöra. Hilfelings korta till bilden bifogade text synes emellertid ej helt utesluta möjligheten av att på detta sätt anordnade slipstenar varit i mera allmänt bruk inom vissa delar av Västergötland under 1700-talet och kanske också senare.

A. Eqt.

Georg Haupts phaeton.

I den intressanta studie över »Kungl. Hofschatullmakaren och Ebenisten Georg Haupt»,¹ varmed överintendenten d:r John Böttiger år 1902 inleder serien av förnämligare svenska hantverkare-monografier, omnämner han efter G. J. Ehrensvärds dagboksanteckningar² en av Haupt förfärdigad phaeton, som Gustav III skänkte kejsarinnan Maria Theresia.

Ehrensvärd är emellertid i sitt omnämnande av vagnen synnerligen fåordig i fråga om beskrivningen av dess utseende. Han roar sig i stället med att på sitt raljanta sätt kritisera själva kompositionen, som utförts av J. E. Rehn, varjämte han påstår gåvan vara ett tack för »de fina ungerska viner» kejsarinnan översänt till Gustav III. För arbetets utförande har han emellertid bara lovord åt »vår snälle Haupt».

En utförlig beskrivning över detta intressanta konstslöjdsarbete, om vilket dock riksrådet Höpken enligt Ehrensvärd skall hava yttrat: »il faut avouer que le Roi fait présent d'une magnifique horreur», finnes emellertid bevarad. Den är tryckt i den av C. G. Gjörwell utgivna tidningen »Adressen» för år 1776, n:r 69, daterat den 14 sept. 1776, under rubrik »Swenskt Konst-Arbete». Då denna tidning är rätt sällsynt, kan det måhända ha sitt intresse att få beskrivningen lättillgängligare, varför artikeln i fråga här avtryckes in extenso.

Swenskt Konst-Arbete.

Til Hennes Maj:t Kejsarinnan Drottningen är nyl. ifrån Hans Maj:t Konungen af Sverige afgången en Phaeton med 30 st. Ölänningar, bruna och swarta til färgen, rikt monderade med blå sammetsseityg med in-

¹ Meddelande från Svenska Slöjdföreningen år 1902.

² Dagboksanteckningar förda vid Gustaf III:s hof af friherre Gustaf Johan Ehrensvärd. Utgifna af E. V. Montan. Stockholm 1878. Del. I, sid. 85—86.